

Barn till vilket pris?

– en diskursanalys av debatten kring surrogatmödraskap

Anna-Frida Erikson

Socialhögskolan vid Lunds Universitet
SOPA63
ht-11



Handledare: Frans Oddner

Innehåll

1. INLEDNING	2
1.1 PROBLEMFÖRMULERING	3
1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	5
2. BAKGRUND	5
2.1 UTIFRÅN RIKSFÖRBUNDET FÖR SEXUELLT LIKABERÄTTIGANDE (RFSL):S STÅNDPUNKT	5
3. TIDIGARE FORSKNING	7
3.1 DEFINITIONER AV SURROGATMÖDRASKAP	7
3.2 IN VITRO FERTILISERING (IVF)	7
3.3 EXPLOATERING OCH SURROGATMÖDRAR	8
3.4 SURROGATMÖDRAINDUSTRIN I INDIEN	9
4. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	10
4.1 KRITISK DISKURSANALYS, 'CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS' (CDA)	11
4.2 POSTKOLONIAL FEMINISTISK TEORI	12
5. METOD OCH MATERIAL	14
5.1 DISKURSANALYSENS FÖRTJÄNSTER OCH BEGRÄNSNINGAR	14
5.2 METODENS TILLFÖRLITLIGHET: VALIDITET OCH RELIABILITET	15
5.3 MIN EGEN POSITIONERING OCH FÖRFÖRSTÅELSE	15
5.4 URVAL OCH AVGRÄNSNINGAR	16
5.5 LITTERATURSÖKNING	16
5.6 ETISKA ÖVERVÄGANDEN	17
6. TILLVÄGAGÅNGSSÄTT VID ANALYSEN	17
7. ANALYS OCH RESULTAT	18
7.1 ETISK DEBATT KRING SURROGATMÖDRASKAP	18
7.2 FÖRESPRÅKARNAS POSITIONERING	23
7.2.1 <i>Homosexualitet och surrogatmödraskap</i>	23
7.2.2 <i>Därför borde surrogatmödraskap vara försvarbart</i>	26
8. MOTSTÅDARNAS POSITIONERING	28
8.1 FATTIGDOM OCH UTNYTTJANDE	29
8.1.2 <i>Människohandel och prostitution</i>	30
9. SAMMANFATTNING OCH AVSLUTANDE DISKUSSION	34
REFERENSER LITTERATUR	38
REFERENSER EMPIRI	39

1. Inledning

Enligt filosofen Kutte Jönsson (2003) är det första, och mest uppmärksammade fallet i surrogatmödradebatten, fallet gällande "Baby M". Det började med att det barnlösa paret Elisabeth och William Stern i USA, bestämde sig för att anlita en surrogatmamma via surrogatförmedlingen 'the Infertility Center of New York' (ICNY) . De kom då i kontakt med tvåbarnsmamman Mary Beth Whitehead som ställde ett ekonomiskt krav på 10 000 dollar för att låta sig insemineras, bära barnet under graviditeten samt att sedan överlämna barnet till paret Stern efter förlossningen. Motiven till att Mary B.W. valde att medverka till det här var dels att pengarna skulle hjälpa hennes familj, samt att hon drevs av en övertygelse, vilken handlade om att skänka paret Stern "livets gåva". Surrogatförmedlingen ICNY fick 7 500 dollar i ersättning av paret Stern för att ha förmedlat kontakten mellan paren (ibid).

I februari 1985 kom paren överens om att de skulle påbörja processen och efter ett antal artificiella inseminationer blev Mary Beth gravid. Den 27 mars 1986 föddes en flicka som kom att heta, 'Sara Elizabeth Whitehead'. På sjukhuset var det ingen i personalen som hade någon vetskap om att det handlade om en surrogatfödelse (Jönsson 2003). Enligt forskaren France Winddance Twine (2011) låtsades Mary Beth och hennes man att det var deras barn och tog efter födseln med sig barnet hem. Tre dagar efter förlossningen överlämnar Mary Beth barnet till paret Stern. Dock dröjer det inte långt tid innan hon ångrar sig och vädjar till paret Stern att, åtminstone tillfälligt, få tillbaka barnet. Paret Stern går med på det då de är rädda att Mary Beth annars kommer att ta sitt liv (ibid). Det som skulle ha blivit en vecka blir fem veckor, och paret Stern ber Mary Beth flertalet gånger att hon ska lämna tillbaka barnet. Till slut vänder sig paret Stern till rättsväsendet och får rätt till temporär vårdnad om barnet. Då de har domslutlåtandet i sin hand tar sig paret Stern, tillsammans med fem poliser, sig till Mary Beths bostad där kalabalik utbryter (Jönsson 2003). Genom ett fönster lyckas Mary Beth lyfta ut barnet till sin man Richard, som tar barnet och smiter från platsen. De flyr till Florida där Mary Beths mamma och dotter bor. Under de följande tre månaderna bor Mary Beth, Richard och barnet på cirka tjugo olika hotell och motell för att inte bli upptäckta. Med jämna mellanrum ringer Mary Beth till William Stern för att försöka förhandla om barnet. Hon hotar även med att ta både sitt eget och barnets liv. William spelar, på inrådan av advokater, in samtalen med Mary Beth. I juli drabbas Mary Beth av en njurinfektion, vilket innebär att hon tvingas ta in på sjukhus. Poliserna har vid det här tillfället lyckats spåra vart hon befinner sig. De gör en husrannsakan i Mary Beths mammas hus var på hennes mamma misshandlas och Sara Elizabeth tas ifrån Mary Beth och ges till paret Stern. Inte långt efter

den här händelsen kommer Mary Beth och Richard till New Jersey där paret Stern bor, för att förhandla om vårdnaden av barnet, nu i domstol. Rättegången kom att bli känsloladdad och kan tolkas på olika sätt. Enligt Jönsson (2003) konstruerades och reproducerades händelsen i media som ett djupt förakt mot arbetarklassen. Jönsson menar vidare att samhälliga institutioner ställde sig bakom sina egna, det vill säga medelklassparet Stern. Mary Beth och Richard blev exploaterade i media och blev än mer fattiga än tidigare. Fallet kom att kallas 'Baby M' och ledde till att flera delstater i USA förbjöd kommersiellt surrogatmödraskap (ibid).

Då surrogatförmedlingarna i USA blev mer restriktiva gällande kommersiellt surrogatmödraskap efter det ovan nämnda fallet 'Baby M', öppnades möjligheterna upp i samband med att embryotransplantationer legaliserades, för andra länder och aktörer. Nu blev det också möjligt för en surrogatmamma att bära någon annans, helt genetiska barn (Twine 2011). Det här menar frilandsskribenten Kajsa Ekis Ekman (2010) som har gjort en kritisk granskning av surrogatmödraindustrin, öppnade upp möjligheterna till att länder i tredje världen som exempelvis Indien blev aktuella för surrogatmödraskap. Det nu var "tekniskt" möjligt för en indisk kvinna att föda ett vitt barn åt barnlösa par i västvärlden, dessutom till cirka en tredjedel av priset av vad det kostar i exempelvis USA. Då surrogatmödraskap är förbjudet i Sverige är Indien även ett alternativ för svenska barnlösa par (ibid).

Den här uppsatsen tar sin utgångspunkt i den svenska debatten om surrogatmödraskap och hur den förs om de, ofta underprivilegierade, kvinnor som ställer upp som surrogatmödrar i tredje världen. För att kunna genomföra min studie kommer jag ta hjälp av diskursanalytiska verktyg samt postkolonial feministisk teori. Jag menar att debatten kring surrogatmödraskap är högst relevant för socialt arbete då den dels belyser barnlöshet som i sig kan vara ett socialt problem, samt vägen genom surrogatmödraskap för att komma runt problematiken.

1.1 Problemformulering

Surrogatmödraskap som fenomen har väckt mitt intresse av fler olika anledningar, en av anledningarna är på grund av att det är ett av många sätt för att komma runt problematiken kring barnlöshet för såväl heterosexuella som homosexuella par. I början av 90-talet blev det tillåtet med embryotransplantationer och sedan dess har det blivit allt mer vanligt att såväl heterosexuella som samkönade barnlösa par använder sig av en surrogatmamma istället för adoption. I synnerhet är det de mer välbärgade paren som väljer den här metoden (Twine

2011). Då ingen tidigare, mig veterligen, har undersökt mediernas framställning och debatten kring surrogatmödraskap, blev jag intresserad av att undersöka hur svensk media framställer fenomenet surrogatmödraskap, samt vad debatten kring surrogatmödraskap rymmer för argument och antaganden. Jag har valt att använda mig av nyhetsreportage och debattartiklar från år 2008 till år 2011. Då surrogatmödraskap är ett relativt nytt fenomen har det inte skrivits särskilt mycket om det tidigare år, därav mitt urval. Jag har delat upp de olika antagandena i följande kategorier: Förespråkarnas positionering, motståndarnas positionering samt etiska aspekter. Jag valde de här kategorierna då det var de utkristalliserades när jag kodade mina data. Jag har valt att fokusera på surrogatmödrarna i Indien då jag uppfattar det som att det främst är dessa kvinnor debatten berör efter att jag läst de olika artiklarna.

Jönsson (2003) har skrivit sin avhandling om surrogatmödraskap och tar upp olika sätt att se på surrogatmödraskap utifrån klassmönster och begreppet exploatering. Jönsson menar att såväl surrogatmamman som det beställande paret kan bli exploaterade beroende på hur stor efterfrågan det finns på tjänsten i relation till hur många som är i behov av en surrogatmamma. Dock belyser han problematiken kring hur klasskillnader kan påverka maktförhållandena och hävdar att det oftast är den fattiga kvinnan som är den stora förloraren (ibid). Det här är något som väckte mitt intresse och gjorde att jag blev intresserad av att undersöka hur de här aspekterna kommer till uttryck i media och hur debatten i Sverige förs kring surrogatmödraskap som fenomen. Jönssons exploateringsbegrepp är något jag delvis kommer att ha som utgångspunkt i min studie när jag undersöker vilka föreställningar som ryms i de olika antagandena och positioneringarna. Jag kommer även att ha genusforskaren Amrita Pandes (2009) studie som en av mina utgångspunkter. Pande har genomfört sin studie på en surrogatmödraklinik i staden Anand i provinsen Gujarat i Indien. Pande menar att de flesta kvinnor som ställer upp som surrogatmödrar lever under extremt fattiga förhållanden och majoriteten av kvinnorna kan ingen engelska trots att kontrakten de skriver på är utformade på engelska (ibid). Pande (2009) menar vidare att när kontraktet väl är påskrivit finns det ingen återvändo för dessa kvinnor och deras tillvaro regleras in i minsta detalj. På kliniken i Anand bor kvinnorna på ett lägenhetshotell bredvid surrogatkliniken. Skälen till det många, dels är det för att kliniken ska kunna kontrollera vad kvinnorna äter och gör under graviditeten. En annan anledning är att i Indien förknippas surrogatmödraskap med sexarbete, vilket gör att surrogatmödrarna håller sig gömda för att slippa den stigmatisering som associeras med surrogatgraviditeten (ibid).

Att rikare par från såväl västvärlden, som från andra delar av världen använder sig av en betydligt fattigare kvinnas livmoder rymmer enligt mig flertalet etiska infallsvinklar. De här frågorna kring etik och klassfrågor fick upp mitt intresse för hur argumenten, som ovan nämnt, respektive för emot surrogatmödraskap ser ut i Sverige. Vad tycker de personer, vilka får ge uttryck i för min studie utvalda medierna, om surrogatmödraskap? Vad rymmer de olika positioneringarna för antaganden och vilka diskurser och synsätt grundar dessa sig i? Jag menar att min studie är relevant för socialt arbete då vi som är verksamma inom socialt arbete kommer att komma i kontakt med föräldrar som har fått/kommer att få barn genom surrogatmödraskap. Samt kommer vi att som socialarbetare även att komma i kontakt med de barn som är födda via en surrogatmamma.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med den här uppsatsen är att med en diskursanalytisk och socialkonstruktivistisk ansats undersöka hur debatten i de utvalda medierna förs kring surrogatmödraskap, främst med fokus på surrogatmödrarna i Indien.

- Vilka är argumenten, för respektive emot surrogatmödraskap?
- Hur förs diskursen om de indiska surrogatmödrarna i Sverige?
- Hur framställer de utvalda medierna de eventuella sociala konsekvenserna för dessa kvinnor?

2. Bakgrund

Anledningen till varför jag har valt att specifikt skildra RFSL:s ståndpunkt är för att de är en intressegrupp som skildrar debatten kring surrogatmödraskap i Sverige idag.

2.1 Utifrån Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL):s ståndpunkt

I Sverige idag är det inte enligt lag tillåtet med surrogatmödraskap (jfr RFSL 2006). RFSL är en av de organisationer som anser att lagen bör ändras. De menar vidare att såväl par som ensamstående ska kunna få möjligheten att bli föräldrar genom surrogatmödraskap. RFSL menar vidare att det här inte endast ska gälla homosexuella, bisexuella och transpersoner (HBT-personer) utan alla ensamstående och par. Dock är de av åsikten att frågan gällande surrogatmödraskap är högst relevant för HBT- personer, då det kan vara den enda möjligheten

för de här personerna att bli föräldrar på. Då män som lever i en samkönad relation, utan juridiska och sociala möjligheter att på annat sätt bli föräldrar, skulle legalisering av surrogatmödraskap innebära betydligt enklare vägar till att blida familj för samkönade manliga par. Detsamma gäller för transpersoner enligt RFSL. De menar vidare att en ändrad lagstiftning även skulle göra det möjligt för kvinnor i en samkönad relation att donera ett befruktat ägg till sin partner. I en sådan relation skulle det även kunna vara möjligt med det RFSL kallar vid 'särskild form av surrogatmödraskap', då det skulle vara möjligt att surrogatmamman var biologisk förälder till barnet, inte lämnar ifrån sig det, utan istället delar det sociala och juridiska föräldraskapet med den genetiska föräldern. De menar även att en FTM –transsexuell (Kvinna till man, female to male) kan på samma sätt spara ägg för att sedan göra mannens sambo eller maka gravid, och på så sätt bli genetisk förälder till ett barn dennes partner är biologisk förälder till (ibid) .

Enligt RFSL (2006) finns det redan idag barn i Sverige som har tillkommit genom surrogatmödraskap. En möjlighet är att en kvinna här i Sverige kan låta sig insemineras privat i hemmet, genomföra graviditeten för att sedan föda barnet. En partner till den genetiska pappan kan därefter ansöka om att få närståendeadoptera barnet. En annan möjlighet är att svenska kvinnor åker utomlands och låter sig bli insemineras genom assisterad befruktning med avsikt att agera som surrogatmamma och efter barnets födsel lämna över barnet till de tilltänkta föräldrarna. RFSL menar att den nuvarande lagstiftningen innebär att de här ovan nämnda alternativen att skaffa barn, utsätter alla inblandade parter, inklusive barnet för större risker än om surrogatmödraskapet vore lagligt. RFSL menar att en risk kan vara att de som vill bli föräldrar ångrar sig och istället blir det surrogatmamman som får ta hand om barnet, samt att de eller den som vill bli föräldrar riskerar att förlora sitt barn om myndigheterna inte vill bevilja dem vårdnad och juridiskt föräldraskap. Då det är en möjlighet, som ovan nämnt, för par och enskilda att idag åka utomlands och anlita en surrogatmamma i enlighet med det landets lagar och regler, kan det när barnet kommer till Sverige, bli problem med de svenska myndigheterna då de vill betrakta surrogatmamman, som i det andra landet av sagt sig föräldraskapet, som den ena juridiska föräldern. Det i sin tur leder till att barnet kan hindras att få två juridiska föräldrar i Sverige. Det som RFSL menar är en risk för barnet är att de kan förvägras att reda på sitt ursprung (ibid).

RFSL menar även att det bör ställas villkor gällande genomförandet av surrogatmödraskap. De villkor ska avse att skydda såväl surrogatmamman som barnets intresse. De menar också att det ska gå att säkerställa att kvinnor som egentligen inte vill bli surrogatmammor inte

heller väljer att bli det på grund av sin ekonomiska situation. Samt att dessa kvinnor är välinformerade och vet vad surrogatmödraskap innebär, samt att surrogatmamman ska ha möjlighet att ångra sig, och kunna behålla barnet. De som ämnar att bli föräldrar ska däremot inte kunna ångra sig och kunna avstå från att bli föräldrar. RFSL menar också att barnet ska ha rätt att bli informerad om sitt ursprung (ibid).

3. Tidigare forskning

I det här kapitlet redogör jag för ett urval av tidigare forskning som berör fenomenet surrogatmödraskap och som är relevanta för min studie och analys. De två första avsnitten tjänar främst som historik och bakgrund till såväl fenomenet i sig som till min analys.

3.1 Definitioner av surrogatmödraskap

Pande (2009) menar att surrogatmödraskap innebär att en kvinna blir gravid och föder barnet med avsikten att inte själv behålla barnet. Det finns två olika typer av surrogatmödraskap; partiellt och fullständigt. Vid partiellt surrogatmödraskap befruktas surrogatmamman genom insemination, vilket i sin tur gör henne till både genetisk och biologisk förälder till barnet. Vill fullständigt surrogatmödraskap planteras, ett redan befruktat ägg, från en annan kvinna in i surrogatmamman. Det här ägget tillhör oftast den kvinna som avser att bli förälder till det kommande barnet. Det gör i sin tur surrogatmamman till biologisk mamma men inte genetisk förälder till barnet. Vid fullständigt surrogatmödraskap är både ägg och spermier donerade, och då sker befruktningen utanför kroppen genom en metod som kallas för in vitro fertilisering – IVF, även kallad provrörsbefruktning . Den sistnämnda metoden är den som används på surrogatklinikerna i Indien. (ibid).

3.2 In vitro fertilisering (IVF)

Den 22 juli 1978 föddes Louise Brown i Oldham, England. Det som var speciellt med Louise var att hon blev det första barnet som föddes med tekniken IVF, det vill säga en metod då ägget befruktas utanför kroppen, även kallat provrörsbefruktning (se Jönsson 2003). Rent tekniskt sätt innebär en IVF- behandling att kvinnan genomgår en hormonbehandling för att kunna stimulera ägglossning. Stimuleringen kan göra att upp till 15-20 ägg mognar, istället för ett ägg som normalt sätt brukar mogna vid traditionell graviditet. Efter stimuleringen befruktas äggen med spermier utanför kroppen i ett laboratorium. Därefter förs de befruktade äggen in i livmodern, dock inte fler än två för att undvika att det föds fler barn än önskat (ibid). Det vanligaste vid en IVF- behandling är att använda kvinnans ägg och mannens

spermier som råmaterial, däremot görs själva befruktningen av en läkare utanför kroppen. I Sverige och i övriga Europa är den här typen av behandling tillåten. I den svenska lagen om befruktning utanför kroppen (1988:711) § 3, står det att ett befruktat ägg får föras in i kvinnans kropp, enbart om hon är gift eller sambo (svensk författningssamling 1988). Maken eller sambon måste skriftligen samtycka till att det här genomförs. Om ägget inte är kvinnans egna skall ägget befruktas av makens eller sambons spermier (Jönsson 2003). Sedan 2003 är äggdonering tillåtet, tidigare var endast spermiedonation tillåtet. Den nya reformen kan enligt Jönsson öppna upp för ökad reproduktivitet. Däremot kvarstår det faktum att mottagaren ska leva i äktenskap eller under äktenskapsliknande förhållanden. Jönsson menar vidare att en del av problematikern i det här är att kvinnan på så sätt är beroende av en man för att kunna genomgå en behandling, vilket enligt Jönsson innebär att lesbiska kvinnor helt exkluderas (ibid).

3.3 Exploatering och surrogatmödrar

Jönsson (2003) skriver i sin avhandling att exploatering tillhör ett av de vanligaste argumenten till att motsätta sig surrogatmödraskap. Han menar att surrogatmödraskap som reproduktiv- och social praktik i sig inte är exploaterande, inte heller surrogatmödraskap i sig, dock menar han att de socioekonomiska förhållandena omkring surrogatmödraskapet göra det exploaterande. Han menar vidare att omständigheterna snarare är orsaken till eventuell exploatering än metoden i sig (ibid). Jönsson menar att exploateringsbegreppet, i förhållande till surrogatmödraskap, utgår ifrån att det finns ett ojämlikt förhållande mellan två eller flera parter, då den starkare parten utnyttjar den andra parten. Han menar vidare att surrogatmamman på grund av socioekonomiska förhållanden riskerar att exploateras. Däremot anser Jönsson även att det inte går att utesluta att även det beställande paret riskerar att exploateras. Han menar att precis som att det beställande paret kan utnyttja surrogatmoderns ekonomiska situation, kan surrogatmamman bedriva utpressning mot det beställande paret genom att kräva mer pengar för att fullfölja graviditeten och på så sätt exploatera de tilltänkta föräldrarna. I synnerhet, menar Jönsson att detta kan komma att ske om efterfrågan på tjänsten, surrogatmödraskap, är större än tillgången av tjänsten (ibid).

Jönsson skriver vidare att generellt sett är det surrogatmödrarna som befinner sig i en mer utsatt position än de som beställer tjänsten. Då man granskar de klassmönster som enligt Jönsson oftast finns invävt i de flesta fall av surrogatmödraskapsarrangemang är surrogatmamman i de flesta fall en kvinna från arbetarklassen. Klassaspekten tillsammans

med den rådande könsmaktsordningen, vilken innebär att kvinnor strukturellt sätt är underordnade män som grupp, är enligt Jönsson en av aspekterna till varför många ställer sig tveksamma till surrogatmödraskap. Jönsson menar att klass och kön bildar i det här sammanhanget till ett interrelaterande par, och även om de ovan nämnda kategorierna kan flätas samman, bör man skilja på det som kan vara exploaterande från det som kategoriseras som diskriminering (ibid). Jönsson menar vidare att en relevant fråga i sammanhanget är hur det går att skydda de kvinnor från exempelvis arbetarklassen från att exploateras. Ett sätt är att förbjuda surrogatmödraskap helt, eller på annat vis komplicera reproduktiva avtal. Forskaren Ruth Macklin (1990) som Jönsson (2003) också refererar till menar att exploateringsargumentet mer är ett exempel på paternalism, det vill säga att se ner på kvinnans beslut och förmåga att fatta egna beslut, snarare än ett skydd för kvinnor då hon menar att surrogatmodern har ställt upp frivilligt. Macklin menar dock att kvinnor som är arbetslösa, utbildade och med begränsade ekonomiska medel kan leva under omständigheter som kan framtvunga beslut såsom att bestämma sig för att vara surrogatmamma. Enligt det här resonemanget skulle surrogatmödraskap å ena sidan kunna ses som ett tvång på grund av rådande omständigheter, och å andra sidan som ett fritt val till ett bättre liv (ibid).

3.4 Surrogatmödraindustrin i Indien

Djupgående studier av den indiska surrogatindustrin har gjorts av Amrita Pande, genusforskare vid University of Massachusetts. Pande (2009) har själv indisk bakgrund och har tillbringat nio månader på en surrogatklinik i staden Anand, i den indiska delstaten Gujarat. Hon genomförde där en kvalitativ studie som bestod av 42 djupintervjuer med surrogatmödrar. Hon skriver att många av de kvinnor som besöker kliniken och ämnar bli surrogatmammor inte förstår engelska, det blir enligt Pande problematiskt då de kontrakt som surrogatmödrarna skriver på är på engelska. Då det uteslutande är fullständiga surrogatmödraskap som görs i Indien, det vill säga att både ägg och spermie är donerade, innebär det att kvinnorna måste genomgå omfattande hormonbehandlingar för att kunna förbereda kroppen på embryotransplantation. Många av kvinnorna blir enligt Pande påtvingade surrogatmödrskapet av sina män och står utan advokat eller pengar helt rättslösa. Kvinnorna får även lära sig på kliniken att de inte ska knyta an till fostret, vilket skulle försvåra processen avsevärt då barnet är fött och de måste lämna ifrån sig barnet till det beställande paret (ibid).

Pande (2009) menar vidare att kvinnorna under graviditeten bor på ett lägenhetshotell utanför själva kliniken. Enligt de kontrakt kvinnorna skriver på har det beställande paret rätt att kräva att surrogatmamman går igenom medicinska kontroller, samt kunna tvinga henne att göra abort om hon skulle bli gravid med tvillingar. Enligt ny indisk lagstiftning gällande surrogatmödraskap kan dessutom läkaren besluta om en abort ska bli aktuellt eller ej. Enligt Pande regleras de gravida surrogatmödrarna in i minsta detalj. Surrogatmammorna får inte röra sig fritt, inte heller gå i trappor, om de vill lämna hotellet måste de först be om tillstånd. Förlossningen sker sällan som en vanlig förlossning utan med kejsarsnitt, dels då det är lättare för kliniken att schemalägga förlossningarna, samt att det underlättar för det beställande paret då de kan planera sin ankomst i rätt tid och inte behöver vara kvar i Indien och vänta på förlossningen (ibid). En annan aspekt av surrogatmödraskapet är att i Indien förknippas fenomenet med prostitution och övrigt sexarbete (se Twine 2011).

Pande (2009) tar även upp de klasskillnader som råder mellan surrogatmödrarna och de beställande paren. De beställande paren kommer oftast från över- medelklassen vilket är gemensamt för såväl de indiska beställande paren som paren från västvärlden. Trettiofyra av de fyrtiotvå kvinnorna som har deltagit i Pandes undersökning har en inkomst som ligger under eller runt fattigdomsgränsen vilket enligt Röda Korset är cirka en US dollar per dag (Red Cross 2010). Deras genomsnittliga inkomst är cirka 2 500 rupies i månaden per familj vilket motsvarar ungefär 390 svenska kronor för en familj som kan bestå av upp till åtta personer (se Pande 2009)).

4. Teoretiska utgångspunkter

I min uppsats använder jag mig av kvalitativ metod i form av diskursanalys. Den teoretiska grund uppsatsen vilar på är inspirerad från flera håll. Då syftet med uppsatsen är att ta reda på hur diskursen förs kring surrogatmödrar är det högst relevant att min metod ger möjlighet till det, meningen med textanalyser är att urskilja tendenser, mönster och strukturer (May 2001). Jag kommer delvis att använda mig av diskursanalysen med fokus på den kritiska diskursanalysen för att undersöka förhållandet mellan språk, makt och den sociala verkligheten; samt för att även kunna undersöka olika makförhållanden som innefattar intersektionella aspekter såsom kön, etnicitet och klass (Jørgensen & Philips 2000). Bergström och Boréus (2005) menar att en av diskursanalysens svagheter är att den som ensam metod dåligt fångar det som rör aktörer på ett samhälls plan. Därav mitt val, att även komplettera min teoretiska utgångspunkt med postkolonial feministisk teori. Jag kommer att

använda mig av den postkoloniala feministiska teorin för att kunna tolka min empiri och kunna belysa ovanstående faktorer såsom förhållandena mellan kön, klass och etnicitet. Jag anser att de faktorerna är högst relevanta i relation till surrogatmödrarna i Indien i relation till de beställande paren och diskursen här i Sverige.

4.1 Kritisk diskursanalys, 'Critical Discourse Analysis' (CDA)

Jørgensen och Philips (2000) beskriver den kritiska diskursanalysen som teori och metod för att teoretiskt kunna problematisera och empiriskt undersöka relationerna mellan diskurspraktik samt social- och kulturell utveckling i olika sociala sammanhang (Jørgensen & Philips 2000). De menar vidare att de diskursiva praktikerna skapar texter och konsumerar dem, vilket anses vara en viktig form av social praktik som bidrar till att konstituera den sociala världen. De menar också att syftet med den kritiska diskursanalysen är att uppmärksamma den lingvistiskt-diskursiva dimensionen hos sociala och kulturella fenomen och förändringsprocesser (ibid). I kritisk diskursanalys menar Jørgensen och Philips att de diskursiva praktikerna bidrar till att skapa och reproducera ojämlika maktförhållanden mellan olika sociala grupper. Det kan vara grupper som exempelvis sociala klasser, kön och etnicitet (Jørgensen & Philips 2000).

Den kritiska diskursanalysen, CDA, har en samhälls- och maktkritisk ingång som har utvecklats av bland annat Norman Fairclough (1992). Fairclough uppfattade språket i likhet med Foucault, då han utgår från att hur vi talar och skriver om saker påverkar andra sociala praktiker i samhället (ibid). Dock menar Fairclough (1992) även att de icke-språkliga praktikerna också påverkar de språkliga praktikerna. Han menar vidare att hur vi uppfattar diskurserna påverkar vår syn på verkligheten, vilket i sin tur bidrar till hur vi förstår samhället. Fairclough menar också att de påverkar identiteter och relationer mellan grupper av människor (ibid). CDA definierar att diskurser enbart är språkliga praktiker. Kritisk diskursanalys har utvecklat olika metoder för att kunna analysera texten på diskursens nivå. Det går exempelvis att analysera ordval och olika grammatiska egenskaper så som ordföljd och nominalisering. Boréus (2011) menar också att vikten läggs på att analysera vad som sägs explicit och vad som underförstås och tas för givet. Boréus menar vidare att CDA ger även utrymme för att man kan studera hur texter och diskurser påverkar varandra, samt praktiker vilka berör hur texter produceras och används i samband med de diskurser de ger uttryck åt (ibid). Fairclough (1992) menar att CDA berör även den sociala praktikens nivåer, det vill säga hur diskursen sätts in i ett socialt sammanhang. Då jag använder mig av

begreppet diskurs syftar det främst till att vara ett samlingsnamn för att resonera kring debatten omsurrogatmödraskap och vad de olika positioneringarna innehåller för antaganden och intersektionella aspekter.

4.2 Postkolonial feministisk teori

Den postkoloniala feministiska teorin är en bred kritisk strömning som har påvisat svårigheterna med att tala om kvinnors gemensamma intressen. Postkoloniala teoretiker riktar hård kritik mot universella och generaliserande ambitioner inom den feministiska kunskapsproduktionen (Tollin & Törnqvist 2005). Chandra Talpade Mohanty (1993/2004) menar att bortom det så kallade ”systerskapet” finns det fortfarande rasism, kolonialism och imperialism. Hon menar vidare att kvinnlighet skapas socialt och språkligt, och får i sin tur betydelse i ett samspel med andra kategorier som ras/etnicitet och klass. Mohanty skriver även att koloniala och kapitalistiska ordningar skapar olika villkor för kvinnor. Det är därför svårt att använda sig av ett generellt patriarkat vilket alla kvinnor kan samlas och enas kring. Tanken enligt Mohanty är att ett gemensamt förtryck begränsar möjligheterna till allianser mellan olika grupper av kvinnor då ras/etnicitet och klass har en viss tendens att ignoreras (ibid).

Gayatri Chakravorty Spivak (2002) menar att genom att rikta ljuset mot de västerländska akademiska subjekten, skapar vi och konstruerar vi en motbild som blir den ’andra kvinnan’. Hon menar att vi kan se oss själva som jämställda genom att betrakta den andra kvinnan som förtryckt. På samma sätt blir vi upplysta genom att se den andra som mindre vetande. Spivak menar vidare att det västerländska historieskrivandet och kartläggandet av världen utgör ett slags ’kunskapsvåld’. Spivak menar vidare att följderna av kunskapsvåldet inte bara har skapat den andra kvinnan, utan också ignorerat de så kallade subalternerna/underordnade grupperna. Spivak skriver vidare att de subalternerna inte har någon historia och att deras röster och handlingsförmåga är uttraderade ur den inhemska överklassens historieskrivning likväl som i västerländska rapporter. Spivak anser att det kan vara allt ifrån bönder till illitterata kvinnor i tredje världen som inte har tillgång till varken motståndsberättelser eller någon möjlighet att organisera sig (ibid). Spivak genom Tollin och Törnqvist (2005) skriver ”den subalternerna kan inte tala”, (ibid s.85) det hon menar är att ingen lyssnar på den subalternerna och även om någon gjorde det uppstår det inget samtal. Spivak (1996) menar att poängen med att använda sig av begreppet subaltern är att dels komma bort ifrån ord med givna betydelser som exempelvis arbetare eller kvinna (ibid). Enligt Mohanty (1993/2004) vill postkoloniala

teoretiker inte enbart lyfta fram 'den andra kvinnan', utan de menar även att rasifieringsprocesser i stor utsträckning är en del i 'vi:ets' konstituering. Rasifiering innebär ett skapande av hierarkier baserade på ras/kultur/etnicitet, samt hur kön hänger samman och kan inte separeras i enskilda maktanalyser (ibid). Enligt de los Reys och Mulinari (2005) är således konstruktioner av kön aldrig oberoende av rasifiering, lika lite som rasifiering kan vara oberoende av kön (ibid). Hooks och Carby (1981/1996) har tillsammans med andra företrädare för black feminism visat hur vita feminister tenderar att tala om kvinnor i allmänna termer, då de egentligen talar om en 'vit medelklasskvinna'. Vidare menar kritiska postkoloniala teoretiker att vithet skapar privilegier. Att vara vit innebär att utgöra en norm samt att definieras som människa, dock pågår en ständig diskussion kring vilka kroppar som räknas som vita (se Dyer 1997).

Spivak och Morton (2003) menar att viss västerländsk kvinnolitteratur beskriver 'den andra kvinnan' som icke-mänsklig och hur hennes närvaro är nödvändig för att det vita, feminina och borgliga subjektets frigörelse ska upplevas som verkligt. Hon menar vidare, att i berättelser om den vita kvinnans resa mot självständighet och individualitet återfinns inte sällan ett underliggande kolonialt och imperialistiskt berättande där den 'andra kvinnan' förnekas mänsklig existens och förvisas till plasten som pigan eller den galna kontrasten (ibid).

Mohanty (1993/2004) skriver att kategorierna vi och dem eller vit och svart i sig utgör en grund för maktstrukturer genom att kroppar ordnas i hierarkier, och genom att vissa subjekt uttraderas ur historien. Därav väcks frågan hur man ska komma bort ifrån dessa. Enligt Hooks (1981) är det nödvändigt att underordnade grupper skriver sina egna historiska berättelser och söker efter sina berättelser som legat bortglömda. Spivak (1996) menar dock att de här nya berättelserna inte kan betraktas som definitiva och generella sanningar. Dessutom handlar det även om 'vad' som är möjligt att säga. Spivak menar vidare att det inte finns någon grundprincip för hur icke-vita kvinnor eller kvinnor i tredje världen ska göra uppror mot koloniala, rasistiska och könrelaterade maktstrukturer. Istället menar hon att varje situation kräver sin egen strategi (ibid). Mohanty (1993/2004) menar exempelvis att användandet av slöjan kan ses som ett förtryck av kvinnor i ett visst sammanhang, men i ett annat sammanhang kan bärandet av slöja utgöra ett sätt att göra motstånd mot koloniala ordningar (ibid)

Spivak (1993) menar att använda identiteten kvinna som utgångspunkt för feministisk politik är problematiskt då det alltid är någon grupp av kvinnor som kommer att känna sig exkluderade i ett politiskt projekt som utgår från en specifik kvinnlig identitet. Därav handlar det inte om identitet, utan snarare om viss politik. Spivak menar vidare att begreppet ”subaltern” beskriver en underordnad eller förtryckt grupp utan att försöka göra politik kring gruppens identitet. Subaltern enligt Spivak beskriver snarare en ’plats’ eller en ’position’ där subjektet inte har någon möjlighet att röra sig uppåt i klasshierarkin. Det är också en position som är isolerad från kommunikationsmöjligheter eftersom ingen talar eller lyssnar med dem (ibid). Spivak (1998/2002) menar att västerländska feminister måste inse att de/vi ingår i (post) koloniala och rasistiska sammanhang och att de/vi besitter en del förmåner i relation till de subalternerna, vilket försvårar ett globalt systemskap. Samtidigt menar Spivak kan de här privilegierna utgöra en kunskapsförlust. Hon menar att vi inte kan utgå från att vi vet bättre och behöver upplysa, ’tala för’ eller hjälpa de här ”förtryckta” kvinnor i tredje världen. Istället bör vi ändra på oss själva och börja att ’tala med’ den ’andra kvinnan. Det innebär inte bara att försöka närma sig den andras’ position utan också förändra de ekonomiska och kunskapsmässiga villkoren (ibid).

5. Metod och Material

5.1 Diskursanalysens förtjänster och begränsningar

Bergström och Boréus (2005) tar upp fördelar respektive nackdelar med användandet av diskursanalys. Som tidigare nämnt i teoriavsnittet är en av diskursanalysens svagheter att diskursanalysen som ensam metod dåligt fångar det som rör aktörer på ett samhällsplan (ibid). Därav mitt val att istället för att använda diskursanalysen som både teori och metod, kompletterar jag min teoridel med postkolonial feministisk teori. En positiv aspekt med användandet av diskursanalys är däremot, är att diskursanalysen är ett bra och användbart verktyg för att integrera frågor gällande olika maktstrukturer (ibid). Då jag kommer att undersöka de olika positioneringarna samt vad diskursen innehåller för antaganden som i sig bidrar till ojämnliska maktrelationer, kommer diskursanalysen att på ett tillfredställande sätt vara ett bra redskap för att uppnå syftet med min studie. En annan fördel med diskursanalysen är att bilder och texter får allt mer plats och påverkan i människors liv, vilket gör diskursanalysen mer förtjänt och rimligare att använda som verktyg då forskningens fokus ligger på språket. Diskursanalysen är även mycket användbar då det handlar om att hantera

frågor gällande identiteter då diskursanalysen återigen belyser maktaspekten (Bergström & Boréus 2005) Då jag kommer att granska olika maktstrukturer där språket bidrar till diskursen om surrogatmödraskap anser jag att diskursanalysen är högst relevant som metod för att fylla syftet med min studie.

5.2 Metodens tillförlitlighet: Validitet och reliabilitet

Enligt Bergström och Boréus (2005) finns det viss problematik då man använder sig av diskursanalys som teori och metod. De menar dock att validiteten och reliabiliteten måste bedömas i varje unik undersökning. Bergström och Boréus menar att diskursanalysens fördel är att den har en mer öppen syn och större valmöjlighet angående hur analysverktygen ska se ut, vilket dock kan övergå till intersubjektivitet, det vill säga uppfattningar som delas av medlemmarna i en större eller mindre grupp, exempelvis på ett samhällsplan. Kritik som har riktats mot diskursanalysen som metod är att resultaten är svåra att förstå och tolka. Därav menar Bergström och Boréus att man som forskare oavsett vilken vetenskapsteoretisk utgångspunkt man använder, ska vara noga med att förklara hur man kommit fram till sitt resultat. Noggranna förklaringar av undersökningen ger ökad möjlighet för att nå samma resultat samt högre validitet (ibid). Ovanstående nämnda aspekter är något jag har med mig i min undersökning.

5.3 Min egen positionering och förförståelse

Det är svårt att gå in i ett forskningsprojekt neutral då alla läsare och mottagare av text går in med en viss förförståelse (Bergström & Boréus 2005). De menar att våra individuella upplevelser, samt vår uppfattning av såväl världen som människor och samhället påverkar våra tidigare kunskaper. Oberoende av vilket socialt sammanhang vi befinner oss i, påverkar det vår förståelse och tolkning av text (ibid). Det gäller givetvis också mig, jag är en del av den sociala praktik och det fenomen som jag kommer att analysera, där av innebär det en risk vid tolkning av materialet. Dock skriver Bergström och Boréus vidare, att det viktigaste vid tydning av text är att man som forskare har en medvetenhet av att alla, inklusive en själv, går in i textmaterialet med vissa kunskaper och erfarenheter (ibid). Till viss del har jag använt mig av min förförståelse, men inte låtit det ta över hand i min undersökning i syfte att åstadkomma en så bra studie som möjligt. Mitt engagemang för frågan kring

surrogatmödraskap väcktes i samband med att jag läste en kurs i genusvetenskap, därav en viss förståelse om ämnet.

5.4 Urval och avgränsningar

Då syftet med uppsatsen är att undersöka hur diskursen i svensk media förs angående surrogatmödrarna i Indien, har jag valt att använda mig av svenska debattartiklar och nyhetsreportage. Från början hade jag som ambition att endast använda mig av debattartiklar, men efter hand insåg jag att det skulle innebära en allt för stor begränsning för min studie då surrogatmödraskap är ett relativt nytt ämne. Jag anser att det är av relevans för min studie att ha med såväl debattartiklar som nyhetsreportage då jag bedömer att de här genrena är en del av den mediala diskursen. Bergström och Boréus (2005) menar att det är viktigt att ta hänsyn till sammanhanget och kontexten vilken texten skapades i vid tolkningen av dess innebörd, vilket är något jag har haft i åtanke i mina val angående avgränsning. Då surrogatmödraskap, som tidigare nämnt, är ett relativt nytt fenomen har jag valt att inte låsa mig vid att endast ta med artiklar och nyhetsreportage från de största tidningarna såsom morgontidningarna, då det skulle begränsa min studie avsevärt. Börjesson (2003) menar att det inte finns någon kunskaps eller innehållshierarki mellan olika materialtyper. Han menar att inget kan antas vara närmre verkligheten än något annat (ibid). Jag har valt att avgränsa mig gällande vilken tidsperiod jag har valt att fokusera på. Jag har valt att använda mig av debattartiklar och nyhetsreportage från år 2008 till år 2011 då det är de åren jag uppfattar som de mest omskrivna och relevanta åren inom surrogatmödradebatten här i Sverige. Då studien har utkristalliserat sig i de ovan nämnda positioneringarna har inklusionskriterier gällande artiklarna varit att innehålla för- och mot argument samt etiska aspekter. Jag har sökt mina artiklar och nyhetsreportage i mediearkivet. Jag har använt mig av totalt nitton olika artiklar vilket jag anser uppfylla kravet för min studie.

5.5 Litteratursökning

Då syftet med uppsatsen är att undersöka hur diskursen i media förs kring surrogatmödraskap med fokus på surrogatmödrarna i Indien, samt att ta reda på hur argumenten ser ut inom debatten, har jag valt att söka på tidigare forskning som generellt berör surrogatmödraskap, samt artiklar som berör ämnet samt närliggande ämnen. Valet av att även söka forskning kring närliggande ämnen så som IVF (In vitro fertilisering) är dels för att tydliggöra vad

surrogatmödraskap innebär rent medicinskt, samt för att surrogatmödraskap är ett förhållandevis nytt ämne som det inte forskat särskilt mycket på sedan tidigare. När jag har sökt på litteratur och artiklar har jag använt mig av sökmotorer som LibHub, Lovisa, Google scholar och LIBRIS. De sökord som jag har använt mig av på svenska är: surrogatmamma*, surrogatmödraskap*, och surrogatmamma Indien. De engelska sökorden jag har valt att använda är: "surrogate mother" "surrogate mother in India". Min tidigare forskning jag har använt mig av är från både svenska och utländska universitet, och de artiklar jag har valt att använda är artiklar som är granskade av oberoende recensenter (pree review). I min bakgrund har jag även med text från RFSL:s hemsida, vilket inte är säkerhetsgranskat, dock är det av vikt för min uppsats då RFSL är en drivande organisation för legalisering av surrogatmödraskap.

5.6 Etiska överväganden

Enligt det forskningsvetenskapliga rådet (2011) består individskyddskravet vid forskning av fyra allmänna huvudkrav; informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. De menar att varje samhällsmedlem ska skyddas från psykisk och fysisk kränkning och skada, samt att skada och kränkning av den enskildes integritet ska undvikas då det bedrivs forskning. Då jag kommer att använda mig av offentligt material i min empiri och lägga fokus på vad texten innehåller och inte på de som skrivit texterna, anser jag att jag inte behöver ta ovan nämnda principer i beaktning då syftet med min undersökning inte är av etiskt känslighet.

6. Tillvägagångssätt vid analysen

Från början hade jag som avsikt att enbart använda mig av den kritiska diskursanalysen, dock insåg jag att det skulle begränsa mina möjligheter att undersöka diskursen på ett djupare plan. Jag har låtit mig inspireras av den kritiska diskursanalysen men har valt att komplettera min teoridel med postkolonial feministisk teori för att möjliggöra en djupare analys av diskursen kring surrogatmödraskap. För att kunna urskilja de olika positioneringarna inom diskursen, det vill säga, de etiska aspekterna och förespråkarnas respektive motståndarnas positionering, har jag valt att koda mitt material. Kodningen innebär att materialet bryts ner i mindre delar och kan sägas vara en del av analysen, vilken möjliggör en fördjupning av analysen (Aspers 2007: Jönson 2010). Jag har använt mig av olika färgpennor för att urskilja olika argument i texterna för att sedan göra ovanstående uppdelning. Jag utgår från olika positioner i debatten och gör utifrån de föreställningar och antaganden dessa rymmer, en tolkning av hur diskursen

förs kring ämnet surrogatmödraskap med inriktning på surrogatmödrarna i Indien och de eventuella konsekvenserna för dem.

7. Analys och resultat

Utifrån de medier jag har valt ut för min studies syfte har jag valt att dela upp i olika teman. Jag har valt att dela upp de olika ståndpunkterna efter följande rubriker: Förespråkarnas positionering, motståndarnas positionering samt etiska aspekter som präglar debatten. Jag menar att debatten om surrogatmödraskap i sig är för omfattande för att på ett rättvist sätt presenteras som två diskurser. Jag har inom respektive positioneringar identifierat olika antaganden, argument, synsätt och diskurser som jag kopplar till min teori och tidigare forskning.

7.1 Etisk debatt kring surrogatmödraskap

Inom den etiska debatten kring surrogatmödraskap ryms flera argument och antaganden. Förutom de ovan nämnda argumenten har jag även sett mönster och åsikter som berör kön etnicitet, och klass. Nedan följer citat hämtade från både nyhetsreportage och debattartiklar.

I citatet nedan, som kommer från en debattartikel i Dagens Nyheter, diskuteras vilka förhållanden surrogatmammorna i Indien lever under då de är gravida, samt hur stora valmöjligheterna för dessa kvinnor egentligen är.

Det är kvinnorna jag tänker på. Varje gång ämnet behandlas i medierna intervjuas regelmässigt en surrogatmamma. Berättelserna brukar vara rätt lika. De älskar att vara gravida, de såg pengarna som en möjlighet att vara hemma med sitt eget barn och möjligen ville de också hjälpa barnlösa par. Och nej då, de har inte ångrat sig. Det kanske är så. Men det kanske också är så att de inte ångrat sig för att de vet att det är lönlöst. Barnet i magen är till inga delar deras, varken juridiskt eller biologiskt. Ägget kommer från en annan kvinna. I de länder där surrogatmödrar är tillåtna finns inget utrymme för en vårdnadsvist. Det är faktiskt bara att bita ihop och lämna ifrån sig barnet (Dagens Nyheter 2008-07-19).

I ovanstående citat lyfts problematiken fram kring om hur stora/små valmöjligheterna egentligen är för de kvinnor som ställer upp som surrogatmammor när barnet väl är fött. I citatet belyses även problematiken kring att de här kvinnorna inte har några som helst rättigheter på sin sida. Debattartikelförfattaren tar även upp den ekonomiska aspekten om argumentet kring huruvida de här kvinnorna ser pengarna som en chans till ett bättre liv. Pande (2009) menar att det ofta är kvinnor och män från över- eller medelklassen som åker till Indien för komma runt sin egen fertilitetsproblematik. Ovanstående citat aktualiserar

frågan kring Jönssons (2003), ovan behandlade, exploateringsbegrepp. Debattartikelförfattaren lyfter frågan kring huruvida det är utnyttjande eller om det är kvinnans fria val som står till grund för valet av att ställa upp som surrogatmamma.

Citatet nedan är taget ur ett nyhetsreportage, journalisten skriver följande om huruvida surrogatmamman riskerar att exploateras eller ej:

Kritiker menar att välbeställda par riskerar att exploatera fattiga kvinnor. En annan invändning är att surrogatmödrar kan utnyttjas av kvinnor som själva vill slippa gå igenom jobbiga graviditeter (Dagens Nyheter 2010-08-25).

I ovanstående citat belyser journalisten de risker som finns när rika par samt kvinnor som inte själva vill vara gravida kan komma att utnyttjas och exploatera andra kvinnor som kommer från fattigare förhållanden. Jönsson (2003) menar att det vanligaste argumentet till att motsätta sig surrogatmödraskap är argumentationen kring exploatering. Enligt Jönsson är inte surrogatmödraskap i sig exploaterande utan de omständigheter de här kvinnorna kan leva under kan i sin tur leda till exploatering. I citatet ovan problematiserar journalisten att fattiga kvinnor riskerar att bli exploaterade på grund av socioekonomiska förhållanden. Det menar Jönsson kan vara en risk, samtidigt som att Jönsson har såsom åsikt att exploatering kan existera i vilket ojämlikt förhållande som helst där det finns en starkare part som utnyttjar en svagare part (se Jönsson 2003).

Följande citat är taget ur ett reportage i Sydsvenskan då journalisten har intervjuat en kvinna (Mariam) som har skaffat ett barn genom en surrogatmamma i Indien. Mariam är enligt journalisten av följande uppfattning:

Kritikerna menar att västerlänningar och välbärgade indier utnyttjar fattiga kvinnor. Mariam medger att priset var avgörande för valet av land. Men man måste sätta det i perspektiv till pengarnas värde här. Kvinnorna kan försörja en stor familj med betalning i flera år, säger hon (Sydsvenskan 2009-04-27).

Ovanstående, kan uppfattas å ena sidan som en viss att det råder en viss medvetenhet gällande att kvinnorna som ställer upp som surrogatmammor kan komma att utnyttjas på grund av sin ekonomiska ställning. Å andra sidan kan Mariams ståndpunkt tolkas som att utnyttjandet försvaras med hjälp av att de här kvinnorna kommer från en lägre klasstillhörighet. I citatet ryms föreställningen om att pengarna, trots eventuellt utnyttjande, kan komma att hjälpa surrogatmamman ur sin fattigdom.

Det riktas hård kritik från postkolonialt feministiskt håll gällande utnyttjandet av kvinnor i tredje världen. Kvinnorna som ställer upp som surrogatmammor i Indien kan enligt min mening liknas med dem Spivak (1988/2002) kallar de subalternerna. Spivak menar att de subalternerna består av underordnade grupper av människor som inte har någon möjlighet att organisera sig och göra uppror så som kvinnorna som är surrogatmammor. Då jag tolkar argumentationen och debatten kring surrogatmödrskapet ur ett postkolonialt feministiskt perspektiv går det att se maktstrukturer som innefattar ras, klass, etnicitet och kön. Jag framhäver att det är relevant att hänvisa till Mohanty (2004) som skriver att vara vit innebär att utgöra en norm och definieras som människa och att vithet innebär privilegier. Genom att läsa ovanstående citat gör jag tolkningen att det ur ett postkolonialt feministiskt perspektiv går att se mönster av att vita kvinnor från medel- och överklassen utnyttjar fattiga svarta kvinnor det vill säga surrogatmödrarna. Surrogatmödrarna har inte heller någon möjlighet att protestera mot orättvisor då deras ekonomiska status inte ger dem någon möjlighet till uppror och att organisera sig (ibid). Pande (2009) menar att de indiska kvinnor som ställer upp som surrogatmammor inte kräver sina rättigheter utan istället ser surrogatmödrskapet som en möjlighet att få ett dragligt liv och ge sina egna barn en framtid på bekostnad av sina kroppar (ibid).

Större delen av citaten nedan är tagna från ett och samma reportage i Sydsvenskan då jag anser att det reportaget tydligast uttrycker de angelägnaste etiska frågorna det vill säga de etiska aspekterna av att surrogatmödrarna exempelvis lever instängda på kliniken, att surrogatmödrskap förknippas med prostitution och att surrogatmamman och det beställande paret inte får träffa varandra.

Trots att de indiska surrogatmödrarna inte gör något uppror eller har någon möjlighet att organisera sig och stå upp mot eventuellt utnyttjande, tolkar jag ur citatet nedan, vilket är taget ur ett nyhetsreportage ur Sydsvenskan (2010-10-01), att reportern har uppfattat att det råder ett visst missnöje bland surrogatmödrarna i Indien.

Kvinnorna säger att de hur som helst inte skulle kunna visa sig i hembyn med sina magar, men verkar heller inte särskilt nöjda med den långa instängdheten (Sydsvenskan 2010-10-01).

Utdraget ovan framställer att de indiska surrogatmammorna, oavsett om de är instängda i lägenhetshotellet eller ej, känner visst stigma, det vill säga en känsla av att vara vanärad då de ställer upp som surrogatmammor. En av anledningarna kan enligt min tolkning vara att som

Twine (2011) menar, att i Indien förknippas surrogatmödraskap med prostitution och övrigt sexarbete.

Akankshakliniken rättfärdigar beslutet att stänga in kvinnorna med att det är lättare att övervaka dem medicinskt och framhåller att de har bättre levnadsförhållanden där än de skulle ha haft i sina egna hem (Sydsvenskan 2010-10-01).

I citatet ovan, som tagits från samma nyhetsreportage som det tidigare citatet, menar journalisten att Akankshakliniken rättfärdigar att kvinnorna blir övervakade och att det är acceptabelt att de står utan rättigheter då det ses som ett bättre alternativ än den fattigdom som i normala fall präglar de här kvinnornas vardag. Enligt Pande (2009) befinner sig trettiofyra av fyrtiotvå av kvinnorna hon intervjuat under fattigdomsgränsen vilket är cirka en US dollar per dag (se Red Cross 2010). Att majoriteten av surrogatmödrarna lever under så pass fattiga förhållanden kan enligt mig ses som en faktor som styrker att kvinnorna där av faller inom Jönssons (2003) definition av begreppet exploatering som har behandlats tidigare. Pande (2009) menar att kvinnorna som besöker kliniken i syftet att bli surrogatmammor ser surrogatmödraskapet som en möjlighet till ett bättre liv och en framtid för sina barn.

En annan aspekt som lyfts fram i den etiska mediala debatten är att surrogatmamman och det beställande paret vid vissa tillfällen förbjuds att ha någon som helst kontakt. Vidare i samma nyhetsreportage i Sydsvenskan beskrivs hur kvinnorna på en surrogatklinik inte får ha någon kontakt med det beställande paret. Journalisten beskriver att motiveringen till det är att kontakt mellan de bägge parterna skulle försvåra för surrogatmamman att senare lämna ifrån sig barnet.

Kliniken undviker kontakt mellan kunden och surrogatmammor med motiveringen att det gör det lättare för kvinnorna att lämna ifrån sig de nyföda barnen till beställarna (Sydsvenskan 2010-10-01).

Utifrån ett postkolonialt feministiskt perspektiv tolkar jag att kontakt undviks mellan surrogatmammorna och de beställande paren är en del av det Spivak liknar vid rasifieringsprocesser, vilket innebär hur skapandet av hierarkier baserade på ras/kultur/etnicitet samt kön hänger samman med olika maktstrukturer (Spivak 2002). Jag menar vidare att det innebär att man skiljer på olika sorters människor och kvinnor, surrogatmamman framställs i det här sammanhanget som den 'andra kvinnan' (Se Carby 1996 och Hooks 1981). Jag anser att de ovan nämnda perspektiv är ytterligare en bekräftelse i att maktskillnaderna mellan surrogatmamman och de beställande paren är ojämlika.

Nedan följer ytterligare ett citat ur nyhetsreportaget i Sydsvenskan. Journalisten har intervjuat ett par som använt sig av en surrogatmamma, de menar följande;

Kliniken vill inte att vi träffas. De vill att det ska vara glasklart vad som är hennes jobb: hon är en behållare (Sydsvenskan 2010-10-01).

Utifrån postkolonialt feministiskt håll menar jag att det går att se likheter dels mellan surrogatmödrarna i Indien och de Spivak (1998/2002) liknar vid de subalternerna, men det går även att skönja i debatten, som ovan nämnt, det Spivak också liknar vid 'den andra kvinnan' (ibid). Surrogatmödrarskapindustrin i Indien kan uppfattas, genom ovanstående citat, som att surrogatmödrarna fungerar som det Spivak liknar vid 'icke-mänskliga' då de betraktas som varor, i citatet ovan "behållare". De förvisas till en plats där de förutsätts att vara tillfreds med situationen då de får en ekonomisk ersättning.

Nyhetsreportaget ur Sydsvenskan fortsätter och i citatet nedan beskriver journalisten de förhållanden som surrogatmödrarna i Indien lever under.

Utevistelser är inte tillåtna för de gravida kvinnorna, inte ens en pormenad runt kvarteret. Bara ett förbokat läkarbesök borta på kliniken kan få vakten att låsa upp den stadiga järnporten (Sydsvenskan 2010-10-01).

Journalisten beskriver det som att surrogatmödrarna lever under odugliga förhållanden, inspärrade intill kliniken. Min tolkning är som ovan, att kvinnorna trots dåliga förhållanden förväntas att acceptera de förhållandena då de får en summa pengar i gengäld.

Spivak (2006) skriver att 'den andra kvinnans' närvaro är nödvändig för att det vita, feminina och borgerliga subjektets frigörelse ska upplevas som verkligt. Jag menar att utifrån Spivak kan de indiska surrogatmödrarnas existens tolkas som nödvändig för att uppfylla de västerländska parens, samt de rikare kvinnornas behov av att självförverkliga sig själva genom att råda bot på deras barnlöshet (ibid).

Citatet uttrycker även det som Pande (2009) har kommit fram till i sin undersökning på Kliniken i Anand, att surrogatmödrarna avsäger sig sina rättigheter då de skriver på kontrakten samt att kvinnorna är begränsade i deras vardag under tiden de är gravida (ibid).

Jag menar vidare med hänvisning till Spivak (2006) att det även går att se likheter mellan de mer välbeställda parens eventuella utnyttjande av de indiska kvinnorna som är surrogatmammor då bakgrunden kan relateras till underliggande koloniala och imperialistiska orsaker. Orsakerna bidrar till att den 'andra kvinnan' som Spivak skriver, förnekas mänsklig

existens och förvisas till platsen som en kontrast mot det vita subjektet eller som piga. De indiska kvinnorna ställer upp på att föda den vita/rika kvinnans barn och får inta en plats där de är underordnade dessa (ibid). Jag menar att surrogatmödrarna står till förfogande som en möjlig väg till självförverkligande för den beställande parten.

7.2 Förespråkarnas positionering

De argument som jag uppfattar är allmänna argument bland de som förespråkar surrogatmödraskap, är föreställningen om att kvinnorna har ett fritt val. Det går att skönja att argumenten rymmer en viss medvetenhet om att eventuellt utnyttjande kan äga rum. Dock uppfattar jag det som att det eventuella utnyttjandet försvaras i stor utsträckning av den ekonomiska ersättningen som surrogatmödrarna får för att ställa upp på att föda någon annans barn. Nedan följer exempel och citat från utvalda debattartiklar och nyhetsreportage.

7.2.1 Homosexualitet och surrogatmödraskap

Enligt RFSL finns det redan barn i Sverige som har kommit till genom surrogatmödraskap trots att det inte är lagligt i Sverige. Det finns olika sätt för exempelvis homosexuella par att komma runt problematiken kring barnlöshet, en av metoderna är att söka sig utomlands (RFSL 2006). Indien är ett populärt alternativ för homosexuella par trots att Indien inte accepterar homosexualitet bland sitt eget folk. Den medicinska turismen i landet öppnar dock upp för västerländska homosexuella par att bli föräldrar. Nedan följer ett citat från ett nyhetsreportage i Sydsvenskan där journalisten bland annat har följt ett homosexuellt par som använt sig av surrogatmödraskap för att komma runt sin problematik kring barnlöshet.

Trots parets sexuella läggning ställs inga hinder i vägen, eftersom frågan inte regleras i den indiska lagen om konstbefruktningar. Det har gjort Indien till något av ett favoritland för homosexuella par som vill skaffa barn (...) Det är en fantastisk möjlighet för människor som annars inte kan få barn (Sydsvenskan 2008-12-06).

Citatet ovan rymmer föreställningen om att det kan ses som en möjlighet för homosexuella par att åka till Indien för att lösa deras problematik kring barnlöshet. Det kan också ses som exploatering av fattiga kvinnor. En legalisering av surrogatmödraskap i Sverige skulle med hänvisning till RFSL kunna vara en lösning på problemet för att undvika att exportera surrogatmödraindustrin till tredje världen (RFSL 2006). Jag menar att problematiken dock kvarstår, för även om en legalisering av surrogatmödraskap i Sverige skulle bli aktuellt i framtiden, är det inget som försäkrar att det inte är Sveriges arbetarklasskvinnor som blir de kvinnor som kommer att ta över den plats som de underprivilegierade kvinnorna i Indien idag

har. Jönsson (2003) menar att generellt sätt är det surrogatmödrarna som befinner sig i en mer utsatt position än det beställande paret. Jönsson menar att då man granskar olika klassmönster som han menar ofta är invävt i majoriteten av surrogatmödrarsarrangemangen, är det i de flesta fallen en kvinna från arbetarklassen som agerar surrogatmamma, ett tydligt exempel är fallet om 'Baby M' (ibid).

Nedan följer ett citat hämtat från samma nyhetsreportage som tidigare citat, nu beskriver journalisten istället läkarens, Kasuhal Kadams, ståndpunkt.

Motståndare till surrogatmödrskap kritiserar att rika utlänningar utnyttjar kvinnor i tredje världen. Men Kaushal Kadam, en av läkarna på fertilitetskliniken i Bombay, håller inte med: - Det är en förenklad bild (...). Kvinnorna får 7500 dollar, vilket är mer än de skulle kunna tjäna ihop på flera år. För pengarna kan de ge sina egna barn utbildning eller bygga ett hus till sin familj och samtidigt skänka glädje åt ett föräldralöst par, säger hon till Sydsvenskan. Enligt henne har kliniken i Bombay behandlat ett fyrtiotal homosexuella par sedan 2005. Kliniken får förfrågningar från bland annat Sverige, där surrogatmödrskap är förbjudet (Sydsvenskan 2008-12-06).

Citatet ovan är enligt mig ett tydligt exempel på hur pengar blir en central del i att etiskt försvara att de kvinnorna med mindre ekonomiska resurser inte blir utnyttjade på grund av att de får en ekonomisk ersättning. Journalisten framställer det som att läkaren menar att enbart se surrogatmödrskap som utnyttjande är en förenklad bild av problematiken. Enligt citatet menar läkaren på surrogatkliniken istället att det är försvarbart på grund av att surrogatmödrarna tjänar betydligt mer pengar än vad som tidigare var möjligt. Jönsson (2003) menar att exploatering kan förekomma i bägge riktningar, det vill säga att även de beställande paren kan komma att exploateras. Han menar att även surrogatmammans kan komma att utnyttja de mer välbeställda paren om efterfrågan är större än tillgången på tjänsten. Jönsson menar att surrogatmammans kan pressa de tilltänkta föräldrarna på mer pengar och på så sätt exploatera det beställande paret, i det här fallet de homosexuella paren, från bland annat Sverige (ibid). Dock menar jag med hänvisning till Pande (2009) att det är högst otroligt att det här skulle ske gällande surrogatmödrarna i Indien då de lever, som tidigare nämnt, under strikt reglerade omständigheter under graviditeten samt avsäger sig sina rättigheter i samband med att kontraktet skrivs på (ibid).

Debatten kring att en surrogatmamma kan vara en lösning på framförallt homosexuella pars barnlöshet forstärker. Citaten nedan är tagna ur Dagens Nyheter och är ett nyhetsreportage. Citaten innehåller antagandena att en surrogatmamma inte bara kan vara svaret på problemet kring barnlöshet, utan belyser även det tidigare skribens pointerar. Conny Öhman jurist och

ordförande i RFSL menar att vi riskerar att exportera problemet syftat på att fattiga kvinnor kan komma att utnyttjas i exempelvis Indien, genom att inte ändra lagarna i Sverige och legalisera surrogatmödraskap i Sverige. Dock nämner Öhman inget om vilka kvinnor i Sverige som istället skulle kunna tänkas agera surrogatmödrar.

Ofrivillig barnlöshet drabbar mellan 10 och 15 procent av alla par i Sverige. En surrogatmamma kan vara svaret för vissa av paren och för homosexuella män att få drömmen om en bebis uppfylld (Dagens Nyheter 2010-08-25).

Som det är nu exporterar vi problemet istället för att lösa det i Sverige, säger Conny Öhman, jurist och aktiv i RFSL (Dagens Nyheter 2010-08-25).

Nedan följer ett utdrag ur tidning "Nu- det liberala nyhetsmagasinet" där två homosexuella män som använt sig av surrogatmödraskap har blivit intervjuade i ett reportage. Den ena mannen Seved, är av följande uppfattning enligt journalisten:

Surrogatmammorna vid den indiska kliniken är i åldern 20 till 28 år. De har utbildning och måste ha fött barn, berättar Seved. Både surrogatmammans och hennes man har skrivit under kontraktet som binder parterna till överenskommelsen. Det är bara gifta kvinnor som får bli surrogatmammor genom den klinik som vi använt (Nu 2011-09-01).

Vid frågan om etiska överväganden och funderingar kring surrogatmödraskap menar han vidare;

- Ja, det har vi haft. Det är klart att vi funderade på i-värld versus u-värld och våra olika förutsättningar. Men kunde vi försäkra oss om att vi inte utnyttjade någon fattig kvinna så ville vi göra ett försök. Hon har fattat ett eget beslut och ser det här som ett jobb. Om hon nu väljer att göra detta är det hennes val. Jag är folkpartist och liberal för att jag tycker att alla människor har rätt att förverkliga sina drömmar utifrån sina individuella förutsättningar, säger Seved (Nu 2011-09-01).

Seved menar att han och hans sambo har funderat över eventuella konsekvenser för kvinnan som ställer upp som surrogatmamma. De har tillsammans kommit fram till att trots att det kan vara ojämlika förhållanden så har alla människor, även de fattiga, ett val där av är det etiskt försvarbart att använda sig av en surrogatmamma.

Nedan följer ytterligare ett nyhetsreportage taget ur Dagens Nyheter där Fredrik Eng, ordförande i föreningen för surrogatmödraskap har blivit intervjuad. Han har själv använt sig av en surrogatmamma och menar följande.

Det finns inget annat sätt om man vill ha barn och är ett gaypar, säger Fredrik Eng, ordförande i Föreningen för surrogatmödraskap och som själv har tagit hjälp av en surrogatdonation i Indien (...) Men

jag kan inte göra annat än avråda med en lagstiftning vi har i Sverige idag. Det finns inget skydd för surrogatmamman. Ska vi få full jämlikhet måste en kvinna kunna bära ett barn utan att tvingas bli mamma, säger han. (Dagens Nyheter 2010-08-25).

Jag tolkar Eng som att på grund av att det inte finns någon annan möjlighet för homosexuella par är det legitimt att använda sig av en surrogatmamma i Indien. Jag tolkar det vidare som att han menar att en legalisering i Sverige skulle öppna upp möjligheterna för jämlikhet och på så vis även minska riskerna för eventuellt utnyttjande av kvinnor i Indien. Macklin (1990) som Jönsson (2003) refererar till, menar att å ena sidan kan sociala omständigheter så som arbetslöshet och fattigdom vara en bidragande orsaker till varför kvinnor väljer att ställa upp som surrogatmammor och å andra sidan ses det som ett fritt val (ibid). Jag menar där av att som tidigare nämnt, är det inget som försäkrar att kvinnor som lever under miserabla sociala förhållanden i Sverige inte indirekt skulle påtvingas att ställa upp som surrogatmamma om en legalisering av surrogatmödraskap i Sverige blev aktuellt.

7.2.2 Därför borde surrogatmödraskap vara försvarbart

Nedan följer ett citat taget från ett reportage i Aftonbladet, reportern har intervjuat läkaren och föreståndaren, Nayna Patel, på kliniken i Anand i Indien. Nayna Patel menar enligt reportaget att surrogatmödraskap är en ”win-win” situation för såväl det beställande paret och surrogatmamman.

-Här har vi å ena sidan kvinnor som desperat vill ha barn men inte kan. Å andra sidan kvinnor som gärna vill hjälpa sin egen familj till ett bättre liv. Om de kan hjälpa varandra, varför inte? Säger Nayna Patel som förestår kliniken i Anand i Västra Indien (Aftonbladet 2010-03-22).

Trots att man som Doktor Patel kan tycka att det hela är en win-win situation, så har inte indierna själva riktigt hunnit med i tänket. Kvinnorna som bär på främmande människors barn skyltar inte gärna med det. Endera flyttar de helt enkelt in på en klinik under hela graviditeten och säger att de varit hos släktingar eller så låtsas de vara normalt gravida men tvingas uppfinna ett förskräckligt fall av spädbarnsdöd (Aftonbladet 2010-03-22).

Jag menar att första citatet kan tolkas som å ena sidan att den fattigare kvinnan hjälper den vita kvinnan genom att bära hennes barn och att den vita/ rikare kvinnans pengar hjälper den fattigare kvinnan och att det rättfärdigar surrogatmödraskapet i sig. Å andra sidan kan det härledas till det tidigare nämnda, exploateringsbegreppet och kan på så vis härledas till det Jönsson (2003) menar med att även surrogatmamman kan exploatera det mer välbärgade barnlösa paret. Där av menar jag att det går att göra tolkningen att det blir vad Jönsson (2003)

menar dubbel exploatering, det vill säga att surrogatmamman utnyttjar det beställande paret och det beställande paret surrogatmamman.

I citat nummer två, menar jag vidare att den fattiga kvinnans position som att bli mest utnyttjad tydliggörs då det enligt Twine (2011) i det indiska samhället inte är accepterat med surrogatmödraskap och dessutom förknippas surrogatmödraskap med sexarbete i allmänhet. Därför får kvinnorna gömma sig, samt i värsta fall ljuga om plötslig spädbarnsdöd för att rädda sitt anseende (ibid).

Nedan följer ett utdrag från Sydsvenskan där en kvinna (Anna) som använt sig av surrogatmödraskap för att lösa sin problematik kring sin barnlöshet har blivit intervjuad. Hon menar att det kan förekomma orättvisor i och med surrogatmödraskap och att fattiga kvinnor kan komma att utnyttjas. Dock är hon av åsikten att det går att få barn genom surrogatmödraskap under rättvisa omständigheter.

-Visst kan det finnas problem med fattiga kvinnor som inte känner att de har så många andra möjligheter, men att svartmåla allt surrogatmoderskap på grund av det handlar bara om okunskap. Det går visst att göra det på ett bra sätt, säger Anna (Sydsvenskan 2010-11-10).

Jag tolkar Annas uttalande som att det finns en vetskap, som i många andra av citaten, om att en annan kvinna kan komma att utnyttjas. Hon menar dock att det går att komma runt problematiken och att göra det på 'ett bra sätt', dock nämns det ej i artikeln vad 'ett bra sätt' skulle kunna vara.

Citatet nedan är hämtat ur Sydsvenskan och är en debattartikel. Författaren av artikeln belyser problematiken kring den ekonomiska ersättningen och problematiserar även frågan kring surrogatmammans valmöjligheter.

- Jag kan inte sätta mig till doms över hur just deras situation såg ut. Och även i Indien och Ukraina finns det kvinnor som kan göra egna val, oavsett hur den ekonomiska ersättningen ser ut. Det problematiska är om kvinnor utnyttjas (Sydsvenskan 2010-09-30).

Det finns enligt mig två sidor av problematiken, den första är att surrogatmödrskapet försvaras av det liberalistiska tänket, det vill säga kvinnans egna val, det andra är att det finns en medvetenhet kring att kvinnan kan komma att utnyttjas. Bägge de här sidorna kan skönjas i citatet. Utifrån Pandes (2009) forskning kring surrogatmödraskap i Indien utesluts inte att kvinnan har ett val, men hennes ekonomiska ställning påverkar i allra högsta grad valet. Även Macklin genom Jönsson (2003) som tidigare nämnt, menar att huruvida valet är "ett eget val"

eller ej, påverkas av omständigheter. Macklin menar vidare att om omständigheterna kräver valet blir det på så sätt ett indirekt tvång (Jönsson 2003).

Nedan följer ett citat ur en debattartikel ifrån Aftonbladet. Det är ett homosexuellt par som har varit i Indien och använt sig av en surrogatmamma. Ena partnern i förhållandet är av följande uppfattning.

Surrogatmammorna är medelklass, har egna barn och ser detta som en chans att hjälpa andra och samtidigt kunna tjäna en slant. De flesta är knutna till en klinik, där allt går rätt till, via advokater och ett stöttande medicinskt team (Aftonbladet 2009-07-29).

Jag tolkar utifrån ovanstående citat att det går att urskilja avsikten att handla ”rätt”, samt att det är etiskt försvarbart att använda sig av en surrogatmamma. Skribenten menar att surrogatmamman ser det som att hjälpa andra samt få en ekonomisk ersättning för tjänsten. Jag tolkar det även som att skribenten menar utifrån argumentet att kvinnorna lever under drägliga ekonomiska förhållanden samt att hon får hjälp via advokater och ett medicinskt team gör att det förmildrar omständigheterna. Enligt Pande (2009) lever majoriteten av kvinnorna som ställer upp som surrogatmammor under fattigdomssträcket samt styrs med hjärnhand av kliniken och har inga som helst rättigheter på sin sida då kontraktet väl är påskrivet. Till det hör även att kontrakten är på engelska samt att övervägande delen av kvinnorna inte kan läsa engelska. Några advokater finns inte heller att tillgå för de, enligt Pande, underprivilegerade kvinnorna som ställer upp som surrogatmammor i Indien. Ofta förekommer även påtryckningar från kvinnornas män (ibid).

8. Motståndarnas positionering

De argument som jag har uppfattat är gemensamma för de som går under kategorin motståndarnas positionering, menar att de kvinnor i Indien som är surrogatmödrar utnyttjas av rikare par från såväl västvärlden som andra delar av världen. Likheter mellan surrogatmödraskap och prostitution och organhandel är aspekter som också omnämns i debatten vilket exemplifieras nedan. Dock uppfattar jag att de vanligaste argumenten för att ange sina skäl emot surrogatmödraskap är fattigdom och utnyttjande av kvinnor i tredje världen.

8.1 Fattigdom och utnyttjande

Citatet nedan kommer från Sydsvenskan och är en debattartikel. Skribenten framhäver surrogatmammans eventuella utsatthet och utnyttjande som argument emot surrogatmödraskap.

Om kvinnors utsatthet utnyttjas till att kränka deras rättigheter och åsidosätta deras säkerhet är det upprörande och oacceptabelt. Likaså om det förekommer tvång. Det vilar ett stort ansvar på alla inblandade, inklusive dem som väljer att bli föräldrar på detta sätt, att försäkra sig om att de kvinnor som gör det möjligt inte far illa. (Sydsvenskan 2010-10-02).

Det handlar om ett osmakligt utnyttjande av utsatta kvinnor (Sydsvenskan 2010-10-02).

Citatet rymmer antaganden om att fattiga kvinnor utnyttjas när de ställer upp som surrogatmammor, vilket i sin tur genererar att det blir ett osmakligt utnyttjande av kvinnor. Pandes (2009) forskning stödjer de här antagandena och menar att det inte finns några varken självklara valmöjligheter eller säkerheter för de här kvinnorna.

Följande citat är taget ur en debattartikel i Göteborgs-Posten, skribenten är av följande åsikt.

Visst kan man förstå att män som älskar varandra vill ha barn. Men det betyder inte att de skall ha rätt att utnyttja en annan människas kropp för att nå sitt mål (Göteborgs-Posten 2010-05-31).

I citatet ovan återkommer diskussionen kring hur långt homosexuellas barnlängtan får gå, personen som skriver lägger inga värderingar i att det är ett homosexuellt par, utan visar enligt mig istället förståelse för att homosexuella män har en barnlängtan. Däremot menar personen att barnlängtan inte får gå hur långt som helst. Jag uppfattar att citatet rymmer föreställningen om att en kropp med största sannolikhet kan komma att utnyttjas vid surrogatmödraskap och på så sätt är inte surrogatmödraskapet i sig legitimt och försvarbart.

Nedan följer ett utdrag från en debattartikel i Trelleborgs Allehanda, där diskuterar skribenten huruvida kvinnan som agerar surrogatmamma är pressad av olika omständigheter att ingå ett avtal och ställa upp som surrogatmamma. En annan aspekt som nämns är att en graviditet innebär risker såväl psykiskt och fysiskt.

Det blir en väldig press på kvinnan om hon lever i en extrem fattigdom. Graviditet är något komplext både fysiskt och psykiskt (Trelleborgs Allehanda 2010-09-30).

Enligt Pande (2009) är de hormonbehandlingar som kvinnorna på kliniken hon har undersökt omfattande och medför stora risker för de kvinnor som genomgår en graviditet. Pande menar vidare att från och med att kontraktet är påskrivet är kvinnorna helt i läkarens och det

beställande paret händer. Majoriteten av surrogatmödrarna tvingas även att göra kejsarsnitt, vilket i sin tur innebär en risk för kvinnan, då det är lättare för kliniken att schemalägga förlossningarna. Genom den här typen av förlossning bli det också lättare för det beställande paret att kunna planera sin resa för att kunna komma att hämta barnet (ibid).

Surrogatmödraskap handlar inte i första hand om en kvinna som erbjuder sig att bära och föda ett barn helt utan ersättning åt sin syster eller bästa vän. Snarare om en global industri där människor i väst, som inte kan eller vill föda ett barn, utnyttjar kvinnor i fattiga delar av världen som en sorts avelsdjur (Dagens Nyheter 2010-12-10).

I utdraget från Dagens Nyheter ovan, menar skribeten att surrogatmödraskap är en industri som först och främst liknar en industri där barnlösa människor i väst utnyttjar fattiga kvinnor i tredje världen och dessutom gör dem till avelsdjur. Mohanty (2004) menar att utifrån postkolonial feministisk teori finns det bortom det gemensamma ”systerskapet” fortfarande rasism, kolonialism och imperialism. Hon menar att koloniala och kapitalistiska ordningar skapar olika villkor för kvinnor och att de bidragande faktorerna till det är kategorier såsom ras, etnicitet och klass. Citatet ovan tolkar jag utifrån postkolonial feministisk teori som att de fattiga kvinnorna som agerar surrogatmödrar åt mer välbärgade par i väst kommer att utnyttjas på grund av rasistiska och imperialistiska ordningar som påverkas av ras, etnicitet och klass. De har sämre förutsättningar från start och deras klasstillhörighet och etniska tillhörighet är bidragande faktorer till utnyttjande.

8.1.2 Människohandel och prostitution

Något som varit ett omdiskuterat ämne inom debatten kring surrogatmödraskap är frågan om det är människohandel/organhandel eller om företeelsen kan likställas med prostitution. Nedan följer ett antal citat taget ur olika debattartiklar och nyhetsreportage vilka speglar diskussionen kring de ovan nämnda ämnena. Samtliga citat tillhör argument som ställer sig emot surrogatmödraskap.

Första utdraget nedan är taget ur en debattartikel i Svenska Dagbladet, skribenten menar att surrogatmödraskap kan liknas vid organhandel.

Jag tycker denna verksamhet har stora likheter med organhandel. Man betalar en kvinna, för att hon ska bära och föda ett barn åt någon annan och ser det som att man en kort tid hyr hennes livmoder. Kvinnan däremot utsätter sin kropp och sitt psyke för något, som hon får leva med resten av sitt liv. Jag undrar dessutom vad man har för garantier för att dessa kvinnor inte har utsatts för någon form av hot eller tvång eller om det enbart handlar om ren och skär överlevnad (Svenska Dagbladet 2010-10-30).

Citatet belyser att surrogatmödraskap innebär utnyttjande, men även risker såväl psykiskt som fysiskt. Något som tidigare nämnts som ett "motargument". Debatten rymmer även frågor gällande tvång och hot mot de här kvinnorna. Enligt Pande (2009) innebär det, som ovanstående citat rymmer, stor fysisk påfrestning på kvinnan då hon utsätts för hormonbehandlingar för att kroppen ska behålla embryot. Surrogatmödrarna i Indien får även lära sig att inte knyta an till fostret för att det ska bli lättare att lämna ifrån sig barnet. Det kan i sin tur bidra till psykiskt lidande för dessa kvinnor (se Twine 2011).

Nedan följer ett citat hämtat ur ett reportage i Sydsvenskan. Personen som blir intervjuad menar följande.

Många av de par som idag beställer barn från indiska surrogatmammor kan inte tänka sig att adoptera ett indiskt barnhemsbarn. Men de kan tänka sig att använda en fattig indisk kvinna som behållare för ett barn som ser västerländskt ut (Sydsvenskan 2010-12-10).

Citatet ovan illustrerar hur par som använder sig av indiska surrogatmammor använder de här kvinnorna som behållare enbart för sin egen vinnings skull och för att ha möjligheten att skaffa ett helt genetiskt barn. Argumentet emot surrogatmödraskap vilar återigen på att utnyttjande sker och att barnet i sig inte är det viktigaste i svaret på barnlöshet, utan att det ska vara genetiskt då adoption, enligt citatet, för en del barnlösa par är uteslutet. Nedan följer ytterligare ett citat hämtat från samma artikel.

- Om barnet i magen anses tillhöra någon annan, vem ska då bestämma över den gravida kvinnans kropp? Barnet betraktas ju inte som en del av surrogatmammans kropp (Sydsvenskan 2010-12-10).

Ovan speglar debatten frågan om vem surrogatmammans kropp egentligen tillhör. Barnet hon bär är någon annans, samtidigt som att hon är en del av kroppen och så också av barnet. Min tolkning av ovanstående citat är att barnet på så sätt blir en produkt, då barnet i citatet inte betraktas som något som tillhör den gravida surrogatmammans kropp.

Nedan följer ett utdrag ifrån en debattartikel i Östgöta Correspondenten.

Om surrogatmodern får "lön" (utöver förlorad arbetsinkomst och vårdkostnader) blir arrangementet en motbjudande handel med kroppar. Från Indien, med en utbyggt "surrogatindustri", rapporteras om fattiga kvinnor som inlåsta på institutioner agerar värphöns åt rika västerlänningar. Även i Sverige skulle ett legaliserat och avlönat surrogatmödraskap vara moraliskt tveksamt. Ska de blivande föräldrarna eller skattebetalarna stå för graviditetslönen? Ska arbetsförmedlingen kunna anvisa arbetslösa kvinnor att bli surrogatmödrar? (Östgöta Correspondenten 2011-10-21).

Även det här citatet tar upp problematiken kring att fattiga kvinnor i Indien blir utnyttjade och föder barn 'som på löpande band'. Skribenten problematiserar även hur surrogatmödraskap skulle se ut om det skulle vara legalt i Sverige. Vilka som då skulle kunna tänkas förmedla, samt ställa upp som surrogatmammor. Min tolkning med hänvisning till Jönsson (2003) är som ovan, att om surrogatmödraskap skulle bli lagligt i Sverige kommer det troligtvis att bli arbetarklassens kvinnor som får agera surrogatmödrar.

En fri marknad" där kvinnor hyr ut sina livmödrar är inte önskvärd. Den reducerar både barn och kvinnokroppar till handelsvaror utifrån det felaktiga antagandet att barn är en rättighet. Det är föräldrar som är en rättighet (Östgöra Correspondenten 2011-10-21).

Ett annat argument som används emot surrogatmödraskap i samma debattartikel är argumentet kring att såväl kvinnokroppar som barn blir handelsvaror.

Spivak (2003) menar utifrån ett postkolonialt feministiskt perspektiv, som tidigare nämnt, att kvinnor i tredje världen beskrivs som 'den andra kvinnan'. Det uttrycket rymmer föreställningar om icke-mänsklighet och att 'den andra kvinnan' förvisas till platsen som piga eller utmålas som "den galna kontrasten" (se Spivak och Morton 2003). Jag tolkar citatet ovan som en del av det Spivak menar, att den indiska surrogatmamman framställs som 'den andra kvinnan' vilken utnyttjas som en handelsvara och på så sätt inte ses som mänsklig utan som en kontrast mot västvärlden. Jag menar vidare att surrogatmamman ses som kvinnan som ska klara omänskliga uppdrag som i det här fallet agera surrogatmamma åt ett par med bättre ekonomiska förutsättningar och med största sannolikhet från västvärlden.

Följande citat är hämtat ur en debattartikel i Västerbottens-Kuriren. Författaren är av följande uppfattning.

Det handlar i grunden om människosyn, ska vi vara jämlika eller ska en tjäna den andra? Prostitution och surrogatmödraskap är två sidor av samma mynt. I båda fallen krävs det av utövarna att försöka skilja på sin kropp och sitt eget jag för att uthärda. Och i båda fallen framställer försvararna av fenomenen de inblandade som en funktion och inte som en människa (Västerbottens-Kuriren 2011-03-17).

Ovan jämförs surrogatmödraskap med prostitution. Debattören menar att det finns samband mellan prostitution och surrogatmödraskap då bägge parter försöker skilja på sitt jag och sin kropp för att uthärda situationen. Även ovanstående citat går att jämföras med det Spivak (2003) liknar vid den 'andra kvinnan' och den subalternen. Kvinnan som får uthärda omänskliga förhållanden för att en annan kvinna eller man som kommer från rikare förhållanden ska få sina behov tillfredställda (ibid).

Även citaten nedan, berör ovanstående ämne, citaten är hämtade ur Sydsvenskan och Göteborgs-Posten. Det första citatet är taget från ett reportage och det andra från en debattartikel.

(...) Längtan efter barn kan vara överväldigande (...) Men det betyder inte att samhället ska tillgodose denna längtan till vilket pris som helst. Gränsen går vid utnyttjande av en annan människas kropp (Sydsvenskan 2010-12-10).

Att inte kunna få barn är ofta en stor sorg. Men det innebär inte att man bör få skaffa sig effektiv tröst genom att utnyttja andra kvinnor (Göteborgs-Posten 2010-01-30).

Min tolkning av citaten är att det finns en förståelse för människors längtan efter barn men menar att den längtan inte får ta över så pass mycket att en annan människa kan komma att utnyttjas. Jag menar vidare att citaten rymmer antaganden om att kvinnor som är surrogatmammor utnyttjas och exploateras. Utifrån Jönssons (2003) tidigare nämnda expolateringsbegrepp gör jag tolkningen att det genom ovanstående citat går att skönja att det finns ett ojämlikt maktförhållande mellan de olika parterna, det vill säga surrogatmamman och det beställande paret.

Nedan följer ytterligare ett citat hämtat från samma debattartikel som tidigare i Göteborgs-Posten.

Även när det gäller en god sak, som att ge barnlösa ett älskat barn, så helgar inte målet medlen. Det är inte etiskt försvarbart att betala för att få använda kvinnokroppar som behållare. Inte när en graviditet innebär risker som inte går att överblicka. Och inte när såväl surrogatmodern som de barnlösa och det framtida barnet riskerar att hamna i kläm (Göteborgs-Posten 2010-01-30).

Insändaren menar att längtan efter barn kan vara en stark drivkraft, dock inget som bör vara försvarbart för att utnyttja en annan människa. Det här är något som RFSL menar inte skulle ske om vi legaliserade surrogatmödraskap i Sverige istället för att exportera problemet utomlands (RFSL 2006). En problematik som har diskuterats tidigare.

9. Sammanfattning och avslutande diskussion

Syftet med min uppsats har varit att med en diskursanalytisk och socialkonstruktivistisk ansats, undersöka hur diskursen i media förs kring surrogatmödraskap med fokus på surrogatmödrarna i Indien. Mina frågeställningar har varit att undersöka hur dessa kvinnor framställs i, för min studie utvalda medier, samt undersöka vilka argument och antaganden debatten rymmer. Jag har även valt att undersöka vad för sociala konsekvenser debatten här i Sverige kan få för surrogatmödrarna i Indien. Jag kommer att föra ett resonerande svar kring mina frågeställningar och resultatet.

Det går att utifrån de argument som förs i debatten finna argument som talar såväl för som emot användningen av surrogatmödrar. Utifrån de etiska aspekter som har synliggjorts i min studie är den gemensamma nämnarna frågan kring om det är etiskt försvarbart att använda sig av en surrogatmamma överhuvudtaget utifrån hur surrogatmammans valmöjligheter ser ut. En annan aspekt som belyses är under vilka förhållanden surrogatmödrarna lever under. Dels förhållandena i relation till surrogatkliniken men även kvinnornas bakgrundsförhållande som ofta beskrivs som fattiga. Jag har uppfattat det utifrån min studie att det finns en generell medvetenhet av att fattiga kvinnor kan komma att utnyttjas, dock ser argumentationen olika ut beroende på vilken ståndpunkt som representeras. Ett argument som tas upp inom samtliga positioneringar är frågan kring den ekonomiska ersättningen gällande de Indiska surrogatmödrarna. Frågan kring pengar är något som även kopplas ihop med att rika par från västvärlden som från andra delar av världen kan komma att utnyttja surrogatmödrarna i Indien vilket kan kopplas samman med begreppen klass, kön och etnicitet. Jag menar att på grund av att majoriteten av surrogatmödrarna lever under fattiga förhållanden samt att det är kvinnor som lever i tredje världen tillhör redan de här kvinnorna en utsatt grupp. Jag menar vidare att de kan på grund av de sociala omständigheterna lätt kan komma att utnyttjas då deras valmöjligheter enligt mig är mycket små vilket jag återkommer till längre fram.

Helhetsbilden av den förespråkande positioneringen, rymmer argument som att det är försvarbart att använda sig av en surrogatmamma i Indien, dels på grund av den ekonomiska ersättning, men också på grund av att det är den enda vägen att gå för så väl homosexuella som heterosexuella par att komma runt sin problematik kring barnlöshet. De menar också att det inte behöver finnas något utnyttjande mellan surrogatmammans och det beställande paret, samt att surrogatmammans också har ett fritt val.

De som hamnar under kategorin motståndarnas positionering menar att surrogatmammans i Indien utnyttjas av rikare par på grund av sin dåliga ekonomiska ställning. Att oavsett hur stor en persons barnlängtan än är ska ingen annan människa komma att utnyttjas på dennes bekostnad. Jag tycker att diskussionen kring kvinnans egna val är en intressant och spännande diskussion som debatten kring surrogatmödraskap rymmer. Jönsson (2003) menar att det delvis är ett fritt val, samtidigt som att han även skriver att det ofta är kvinnor från fattigare förhållanden är de som agerar surrogatmammor. Utifrån det tycker jag att det egentligen inte går att tala om fria val, då omständigheterna tenderar till att påverka valet i stor utsträckning. I synnerhet för surrogatmödrarna i Indien då majoriteten av kvinnorna enligt Pande (2009) lever under fattigdomssträcket vilket jag menar är av stor betydelse då de väljer att bli surrogatmammor. Då jag uppfattar att den förespråkande positioneringen menar att den ekonomiska ersättningen bidrar till att det är legitimt att använda sig av en surrogatmamma, menar jag att det istället bidrar till ett utnyttjande och en klassfråga. De här kvinnorna och männen som har råd att låta någon annan föda deras barn, och dessutom helt genetiska barn, skulle hypotetiskt nog inte om möjligheten fanns föda ett barn åt en fattigare kvinna.

Debatten speglar hur de sociala konsekvenserna för de här kvinnorna påverkar deras val av att bli surrogatmödrar. De flesta av kvinnorna i Indien som ställer upp som surrogatmödrar lever under fattigdomssträcket vilket innebär att valmöjligheterna för att uppnå ett bättre liv blir mindre. Fattigdom och arbetslöshet präglar de här kvinnornas vardag, även påtryckningar från deras män bör tas i beaktning då de talas om "fria" val. Hur debatten här i Sverige förs om surrogatmödrarna i Indien påverkar synen på dessa kvinnor samt fenomenet surrogatmödraskap i sig. Jag anser även att diskussionen i min utvalda del av media, ger konsekvenser för dessa kvinnor i Indien då debatten och framställningen av surrogatmödraskap som fenomen bidrar och påverkar människors åsikter samt huruvida det är legitimerat att använda sig av en surrogatmamma eller ej.

Oavsett om surrogatmödraskap som enskild företeelse leder till olika konsekvenser för människor, påverkar och bidrar även diskursen kring surrogatmödraskap till sociala konsekvenser i ett vidare perspektiv. Innehållet i de olika positioneringarna bestämmer vad som är möjligt att säga och tänka. Diskursen kring surrogatmödraskap bidrar till att tolka världen, samhället och hur verkligheter skapas inom olika diskurser. Språket som förs i debatten utgör och skapar den sociala verklighet som råder, samt agerar som verktyg för att förstå verkligheten. De olika positioneringarna visar att det råder konflikt kring hur de som förespråkar surrogatmödraskap kontra de som är motståndare, uppfattar de kvinnor som är

surrogatmödrar samt fenomenet surrogatmödraskap. Det går även att skönja ambivalensen i de etiska argumenten huruvida det är etiskt försvarbart att använda sig av en surrogatmamma från Indien. Debatten kring surrogatmödraskap och de kvinnor i Indien som agerar surrogatmammor speglar de maktstrukturer och orättvisa förhållandena som de här kvinnorna lever under. Diskursen kring surrogatmödraskap är som tidigare nämnt, en ny framväxande diskurs men som även knyter an till tidigare diskurser som till exempel den koloniala diskursen.

Jørgensen och Philips (2000) menar att de diskursiva praktikerna skapar texter samt konsumerar dem, vilket enligt dem anses vara en viktig form av social praktik som bidrar till att konstituera den sociala världen, vilket även gäller diskursen om surrogatmödraskap. De menar vidare att de diskursiva praktikerna bidrar till att skapa och reproducera ojämlika maktförhållanden mellan olika sociala grupper. I diskursen kring surrogatmödraskap skapas antaganden om hur de fattiga kvinnorna i Indien lever under för förhållandena. Hur makt och ojämlika förhållanden dessa kvinnor lever under diskuteras och försvaras med hjälp av olika texter som konsumeras och reproduceras. Att uppmärksamma i det här är att de olika positioneringarna oavsett om de argumenterar för- eller emot surrogatmödraskap, är sällan surrogatmammans själv inbjuden till debatten, utan står utanför och kommer på så sätt inte till tals, vilket i sin tur leder till ytterligare maktskillnader. Norman Fairclough (1992) utgår från att hur vi talar och skriver om saker påverkar andra sociala praktiker i samhället, han menar även att de icke-språkliga praktikerna också påverkar de språkliga praktikerna. Det vill säga att likväl som att debatten kring surrogatmödraskap påverkar andra sociala praktiker som exempelvis barnlängtan, påverkar det som inte sägs, vår syn på verkligheten .

Boréus (2011) menar att kritisk diskursanalys har utvecklat olika metoder för att kunna analysera text på diskursens nivå, hon menar att vikten läggs på att analysera vad som sägs explicit och vad som underförstås och tas för givet. Kritisk diskursanalys berör även den sociala praktikens nivåer, det vill säga, hur diskursens sätts in i ett socialt sammanhang. Diskursen kring surrogatmödraskap berör på olika plan maktförhållanden, dels mellan de som uttrycker sig i media, men även berör diskursen de kvinnor som agerar surrogatmammor. Diskursen påverkar synen på dessa kvinnor och det som sägs och det som inte blir sagt i diskursen..

I de utvalda reportage och debattartiklar framställs surrogatmödrarna olika beroende på vem det är som skriver. I debattartiklarna uppfattar jag det som att argumenten är mer

känsloladdade och åsikterna starkare. Jag tror också att det spelar roll i vilken tidning som artikeln är skriven, det vill säga tidnings profil. Det här är något jag anser påverkar hur läsaren uppfattar texten. Reportagen uppfattar jag som mer neutrala dock är det en journalist beskriver och framställer vad en annan människa har som åsikt vid exempelvis en intervju, det i sin tur är inte helt problemfritt då journalisten selektivt bestämmer vem som ska komma till tals. Ett exempel på det är från ett reportage gjort från en av surrogatklinikerna i Bombay och journalisten har intervjuat läkaren Kasuhal Kadam och framställer det på ett visst sätt vilket jag menar också bidrar till hur vi tolkar sammanhanget.

Jag nämnde tidigare att jag hade en viss förförståelse gällande ämnet, den har nu utvidgats och gett mig mer kunskap vilket jag ser som mycket lärorikt och något jag kommer att ta med mig i framtiden, i synnerhet som socialarbetare.

Referenser litteratur

- Aspers, P. (2007) *Etnografiska metoder. Att förstå och förklara samtiden*. Malmö: Liber.
- Bergström, G. & Boréus, K. (2005) *Textens mening och makt*. Lund: Studentlitteratur.
- Boréus, K. (2011) *Texter i vardag och samhälle* i Ahrne Göran & Svensson Peter (red) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber
- Börjesson, M. (2003) *Diskurser och konstruktioner*. En sorts metodbok. Lund: Studentlitteratur.
- Carby, H. (1996) "Slav och härskarinnan" i Lisbeth Larsson (red) *Feminismer*. Lund: Studentlitteratur.
- De los Reyes, P. & Mulinari, D. (2005) *Intersektionalitet*. Malmö: Liber.
- Dyer, R. (1997) *White*. London: Routledge.
- Ekis Ekman, K. (2010) "*Varan och varat, prostitution, surrogatmödraskap och den delade människan*". Stockholm: Leopard Förlag.
- Fairclough, N. (1992) *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Forskningsetiska principer inom humanistisk- samhällsvetenskaplig forskning (2011) <http://www.vr.se/download/18.6b2f98a910b3e260ae28000360/HS_15.pdf> (2011-10-15)
- Hooks, B. (1981) *Aint I a woman? Black woman and feminism*. London: Pluto press.
- Jönson, H. (2010) *Sociala problem som perspektiv - en ansats för forskning och socialt arbete*. Malmö: Liber AB.
- Jönsson, K. (2003) *Det förbjudna mödrskapet*. Lund: Bokbox förlag.
- Jørgensen Winther, M. & Philips, L. (2000) *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: studentlitteratur
- May, T. (2001) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Mohanty, Chandra Talpade (1993/2004) "Med västerländska ögon. Feministisk forskning och kolonial diskurs" i *Texter i samtida politisk teori*. Carbin m fl. Malmö:Liber
- Morton, S. (2003) *Gayatri Chakravorty Spivak*. London: Routledge.
- Pande, A. (2009) "Not a 'Angel' not a 'Whore': Surrogate as 'Dirty' workers in India". *Indian Journal of Gender Studies* 16:2 s.141-173.

- Riksförbundet för sexuellt likaberättigade (2006) ”Surrogatmödraskap-RFSL”(elektronisk),
<<http://www.rfsl.se/?p=4414>> (2011-11-03).
- Röda Korset (2010) ”Fattigdom- Röda Korset” (elektronisk),
<<http://www.redcross.se/skolsajt/hallbar-utveckling/fattigdom/>> (2011-12-06).
- Spivak, G. C. (1988/2002) *Postkoloniala studier*. Stockholm: Raster förlag.
- Spivak, G. C. (1993) *Outside in the teaching machine*. New York: Routledge.
- Spivak, G. C. (1996) ”Subaltern talk. Interview with the editors”. I Donna Landry och Gerald Maclean, (red.): *The Spivak reader*. London: Routledge.
- Spivak, G. C. (2003) ”Three women’s texts and a critique of imperialism”. I Reina Lewis och Sara Mills, (red.): *Feminist postcolonial theory. A reader*. Edinburgh Univeristy Press.
- Svensk författnings samling (1988) ”Lagen om befruktning utanför kroppen” (elektronisk),
<<http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19880711.htm>> (2011-11-12).
- Tollin, K. & Törnqvist, M. (2005) *Feministisk teori i rörliga bilder*. Malmö: Liber AB.
- Twine Winddancen, F. (2011) *Outsourcing the womb*. New York: Routledge.

Referenser empiri

Artiklarna är inhämtade från Mediarkivet 2011-11-12

Dagens Nyheter 2008-07-19 ”Surrogatmödrar – nja”

Sydsvenskan 2008-12-06 ”Indiska kvinnor föder barn åt par från väst även homosexuella par kan få hjälp”

Sydsvenskan 2009-04-27 ”Indien lockar allt fler”

Aftonbladet 2009-07-29 ”Surrogatmamma måste bli lagligt”

Göteborgs-Posten 2010-01-30 ”Oetiskt med surrogatmödrar”

Aftonbladet 2010-03-22 ”Bebisfabriken – surrogatmammor i Indien är räddningen för barnlösa par”.

Dagens Nyheter 2010-08-25 ”Trotsar lagen för att bli föräldrar”

Trelleborgs Allehanda 2010-09-30 ”Kraven ökar på att få föda”

Sydsvenskan 2010-09-30 ”Surrogatmödrar kraven ökar på att föda barn åt andra”

Sydsvenskan 2010-10-01 ”Livmoder uthyres instängda i barn-fabriken”

Sydsvenskan 2010-10-02 ” Surrogatmödrar missriktad moralism”

Svenska Dagbladet 2010-10-30 ” Vad är det vi medverkar till?”

Göteborgs-Posten 2010-05-31 ”Tillåt inte surrogat”

Sydsvenskan 2010-11-10 ”Surrogatmödrar allra sista försöket gav dem Vilmer”

Dagens Nyheter 2010-12-10 ”Surrogatmödraskap har blivit en global industri”

Sydsvenskan 2010-12-10 ”Replik surrogatmödraskap”

Västerbottens-Kuriren 2011-03-17 ” Bedräglig debatt döljer människohandel”

Nu 2011-09-01 ”Varför skulle vi låta bli att skaffa barn för att folk är fördomsfulla?”

Östgöra Correspondenten 2011-10-21 ”Livmoder uthyres”